

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

**BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN
SERIA ARHEOLOGIE**

3 - 2011

**Editura Renaissance
București
2011**

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN. SERIA ARHEOLOGIE 3

COLEGIUL DE REDACȚIE

Drd. Pavel Mirea, *Muzeul Județean Teleorman* - Redactor șef

Dr. Ecaterina Țânțăreanu, *Muzeul Județean Teleorman* - Secretar de redacție

Dr. Radian R. Andreescu, *Muzeul Național de Istorie a României*

Dr. Abraham van As, *Leiden University*

Dr. Douglass W. Bailey, *San Francisco State University*

Dr. Ioana Bogdan-Cătănicu, *Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*

Dr. Sabin Adrian Luca, *Universitatea 'Lucian Blaga' din Sibiu, Muzeul Național Brukenthal*

Dr. Steve Mills, *Cardiff University*

Dr. Cristian Schuster, *Universitatea din București, Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*

Dr. Laurens Thissen, *Thissen Archaeological Ceramics Bureau, Amsterdam*

Tehnoredactare: Pavel Mirea, Pompilia Zaharia

Corectura: Ecaterina Țânțăreanu, Mădălina Dumitru

Consultanți: Amelia Pannett (limba engleză), Cristi Marin (limba franceză)

Coperta: 'altar' (Starčevo-Criș) descoperit la Măgura, colecția Muzeului Județean Teleorman, desen Cătălina Dănilă, machetare Pompilia Zaharia

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de către autori.

Correspondența, manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb se vor trimite Colegiului de redacție, pe următoarea adresă: MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN, str. 1848, nr. 1, cod poștal 140033, ALEXANDRIA, jud. Teleorman, ROMANIA sau prin email: redactie_BMJT@yahoo.com; pavelcmirea@yahoo.com.

Volum editat cu sprijinul Consiliului Județean Teleorman

Editura Renaissance 2011
www.editurarenaissance.ro
(Editură recunoscută C.N.C.S.I.S.)
Editor: Sorin Alexandru ȘONTEA
Telefon/fax: 031.808.91.97/0744.652118
E-mail: sorinsontea@rdslink.ro

©Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii Renaissance și Muzeului Județean Teleorman

ISSN 2065-5290
Tipar: ABSTRACT MEDIA SRL
Tel/fax: 031.808.91.97

IN HONOREM

VASILE BORONEANȚ - 80 ANI

TABULA GRATULATORIA

Radian Andreescu (București)
Mircea Babeș (București)
Alexandru Barnea (București)
Radu Băjenaru (București)
Carmen Bem (București)
Maria Bitiri Ciortescu (București)
Ioana Bogdan Cătaniciu (Cluj Napoca)
Clive Bonsall (Edinburgh)
Adina Boroneanț (București)
Marin Cârciumar (Târgoviște)
Bogdan Ciupercă (Ploiești)
Gabriel Crăciunescu (Drobeta Turnu-Severin)
Oana Damian (București)
Paul Damian (București)
Mișu Davidescu (București)
Alexandru Dinu (North Dakota)
Adrian Doboș (București)
Roxana Dobrescu (București)
Ștefan Dorondel (București)
Alexandru Dragoman (București)
Florin Drașovean (Timișoara)
Valentin Dumitrașcu (București)
Silviu Ene (București)
Alin Frînculeasa (Ploiești)
Luisa Fulga (București)
Daniel Garvăn (Piatra Neamț)
Elena Gavrilă (București)
Mihaela Golea (București)
Radu Harhoiu (București)
Peter Hügel (Arad)
Pascu Hurezan (Arad)
Ana Ilie (Târgoviște)
Cătălin Alexandru Lazăr (București)
Andrei Măgureanu (București)
Despina Măgureanu (București)
Dragoș Măndescu (Pitești)
Gheorghe Mănucu Adameșteanu (București)
Mihaela Mănucu Adameșteanu (București)
Mark Macklin (Aberystwith)
Silvia Marinescu-Bîlcu (București)
Sorina Mataca (Drobeta Turnu Severin)
Dragoș Măndescu (Pitești)
Kathleen McSweeney (Edinburgh)
Marco Merlini (Roma)
Pavel Mirea (Alexandria)
Katia Moldoveanu (București)
Alexandru Morintz (București)
Cristina Muja (București)
Alina Mușat (București)
Marian Iulian Neagoe (Drobeta Turnu-Severin)
Marian Neagu (Călărași)
Octav Negrea (Ploiești)
Cătălin Nicolae (București)
Eugen Nicolae (București)
Irina Oberlander-Târnoveanu (București)
Nona Palincaș (București)
Ion Pătrașcu (Alexandria)
Cătălin Nicolae Pătroi (Drobeta Turnu-Severin)
Constantin C. Petolescu (București)
Anca Diana Popescu (București)
Gabriel Marius Popescu (Phoenix, Arizona)
Raluca Iuliana Popescu (București)
Valentin Radu (București)
Petre Roman (București)
Alexandra Comșa (București)
Andra Samson (București)
Valeriu Sârbu (Brăila)
Cristian Schuster (București)
Andrei Dorian Soficaru (București)
Nicoaie Mirițoiu (București)
Ion Stângă (Drobeta Turnu-Severin)
Nicolae Șerban (Ploiești)
Cristian Eduard Ștefan (București)
Georgeta el-Susi (Reșița)
Meda Toderăș (București)
Ion Torcică (Alexandria)
George Trohani (București)
Alain Tuffreau (Lille)
Ecaterina Țânțăreanu (Alexandria)
Mircea Udrescu (Liege)
Gabriel Vasile (București)
Mihai Vasile (București)
Mihai Gabriel Vasile (București)
Ionel Vlad (Alexandria)
Alexandru Vulpe (București)
Vlad Zirra (București)

SUMAR
CONTENTS

Adina BORONEANȚ Arheologul Vasile Boroneanț la 80 de ani <i>The Archaeologist Vasile Boroneanț at 80 Years</i>	9
Marin CÂRCIUMARU Omul și arheologul Vasile Boroneanț <i>Vasile Boroneanț, the Man and the Archaeologist</i>	19
Adina BORONEANȚ A Suggested Chronology for the Iron Gates Mesolithic <i>O propunere de cronologie pentru mezoliticul de la Porțile de Fier</i>	21
Pavel MIREA Between Everyday and Ritual Use - 'Small Altars' or 'Cult Tables' from Măgura 'Buduiasca', Teleorman County (I): the Early Neolithic Finds <i>Între folosința cotidiană și rituală - 'altărașe' sau 'măsuțe de cult' de la Măgura 'Buduiasca', județul Teleorman (I): descoperirile din neoliticul timpuriu</i>	41
Marin Iulian NEAGOE Despre idolii vinčieni de tip 'tesalic' descoperiți în teritoriul comunei Hinova, județul Mehedinți <i>Vinča Idols of 'Thessalian' Type Discovered in Hinova Village, Mehedinți County</i>	59
Dimitrie C. BUTCULESCU (editare, note, bibliografie la notele editorului și transpunere ilustrații de Dragoș MĂNDESCU) Măgura Calonfirescu (Esplorațiune arheologică) <i>Calonfirescu Mound (Archaeological Exploration)</i>	81
Radian ANDREESCU, Katia MOLDOVEANU Considerații privind vetrele din așezarea gumelnițeană de la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman <i>The Hearths Discovered at Vitănești 'Măgurice' Settlement Belonging to Gumelnița Culture, Teleorman County</i>	103
Ana ILIE Parure en terre cuite de la culture Gumelnița des sites du département de Dâmbovița (Roumanie) <i>Obiecte de podoabă din lut din cultura Gumelnița descoperite în așezări din județul Dâmbovița (România)</i>	119
Ion TORCICĂ Depozitul de lame de silex descoperit în localitatea Băbăița (jud. Teleorman) <i>Flint Blade Hoard from Băbăița (Teleorman County)</i>	133
Cătălin Nicolae PĂTROI Caracterul gumelnițean al culturii eneolitice Sălcuța <i>Gumelnița Character of the Sălcuța Eneolithic Culture</i>	143
Cristian Eduard ȘTEFAN Așezarea eneolitică de la Bârlălești - 'Stanția', jud. Vaslui. Unele considerații asupra ceramicii <i>The Neolithic settlement from Bârlălești - 'Stanția', Vaslui County. Considerations of the Ceramics</i>	155
Daniel GARVĂN Reprezentări ornitomorfe eneolitice din zona subcarpatică a Moldovei <i>Représentations néolithiques d'oiseaux découvertes dans les zones collinaires de Moldova</i>	171

Ion PĂTRAȘCU Câteva materiale arheologice descoperite în cetatea getică de la Orbeasca de Sus, județul Teleorman <i>Some Archaeological Finds from the Getic Fortress at Orbeasca de Sus, Teleorman County</i>	179
Alin FRINCULEASA, Nicolae ȘERBAN, Octav NEGREA, Valentin DUMITRASCU Date preliminare privind așezarea medievală timpurie de la Belciug, jud. Prahova <i>Preliminary Data on the Early Medieval Settlement from Belciug, Prahova County</i>	193
Bogdan CIUPERCĂ Câteva puncte de vedere privind activitățile meșteșugărești și spațiile de 'producție' între Carpați și Dunăre în secolele VIII-X <i>A Discussion of Craft Activities and 'Production' Areas between the Carpathians and the Danube in the VIII-X Centuries AD</i>	223
Ecaterina ȚÂNȚĂREANU De la răspunsurile la Chestionarul lui Odobescu la Lista Monumentelor Istorice 2010 - județul Teleorman <i>From the Responses of Odobescu Questionnaire to the List of Historical Monument 2010 - Teleorman County</i>	233
Cătălin LAZĂR, Cristina MUJA, Gabriel VASILE Cosiderații teoretico-metodologice privind studiul practicilor funerare (III): contribuțiile antropologiei fizice <i>Theoretical and Methodological Considerations in the Study of Funerary Practice (III): the Contribution of Physical Anthropology</i>	249
Prezentări de carte <i>Book Reviews</i>	269
Dragoș DIACONESCU <i>Cultura Tiszapolgár în România</i> , Bibliotheca Brukental XLI, Editura Altip, Sibiu, 2009, 433 pagini, ISBN 978-973-117-244-6 902(498.4) (Mihaela GOLEA, Luisa FULGA)	269
Victor Henrich BAUMANN <i>Noviodunum. Șantier arheologic 1995-2009</i> , Editura Granada, Tulcea, 2010, 243 pagini, ISBN 978-973-8905-90-0 (Silviu ENE)	271
Colaboratori <i>Contributors</i>	273

CÂTEVA PUNCTE DE VEDERE PRIVIND ACTIVITĂȚILE MEȘTEȘUGĂREȘTI ȘI SPAȚIILE DE 'PRODUCCIE' ÎNTRE CARPAȚI ȘI DUNĂRE ÎN SECOLELE VIII - X

Bogdan CIUPERCĂ

Abstract: *The issue of craft activities and the spaces within which they were performed has been a constant topic of discussion amongst archaeologists working in this area. Traditionally, when we talk about the existence of 'workshops' we have to consider those structures which display features distinct from those perceived as belong to a house. The presence of craft workshops within a settlement has traditionally been seen as an indication of its 'special' status. The question that arises is how can we identify a workshop, and what are the criteria for distinguishing between the buildings deigned for living in and those built specifically for the manufacture of goods. The purchase of iron and iron tools and weapons was a preoccupation for people living in this area. The iron 'embargo' imposed on this part of the Byzantine Empire meant that other sources of raw materials had to be found in the surrounding areas. This study presents and analyzes the main complexes interpreted as workshops in this area, and discusses other discoveries connected with craft manufacture.*

Rezumat: *Problema activităților meșteșugărești și a spațiilor în care aceste activități se desfășurau a fost o preocupare constantă a arheologilor care s-au aplecat asupra acestei perioade. În mod tradițional atunci când se amintește de existența unor 'ateliere' se i-au în considerare acele structuri constructive ale căror caracteristici ies din 'tiparele' considerate clasice ale unei locuințe. De cele mai multe ori, prezența unor ateliere în interiorul unei așezări reprezintă un 'criteriu' pentru un statut deosebit al comunității respective. Întrebarea care se ridică este cum identificăm un atelier și care sunt criteriile pentru a departaja construcțiile care aveau destinație de locuință, de structurile care erau destinate producerii unor bunuri necesare comunității sau schimbului. Procurarea fierului, dar și a pieselor finite confecționate din acest material (unelte și arme), constituia o preocupare pentru locuitorii acestui spațiu. În condițiile existenței unui 'embargou' al fierului din partea statului bizantin, trebuiau căutate alte surse de materie primă în spațiile învecinate. În acest studiu sunt prezentate și analizate principalele complexe, interpretate ca ateliere și sunt trecute în revistă acele categorii de descoperiri care pot avea legătură cu practicarea meșteșugurilor.*

Keywords: *Wallachia; VIII-X centuries; workshops; metallurgy; pottery; oven.*

Cuvinte cheie: *Muntenia; secolele VIII-X; ateliere; metalurgie; olărie; cuptoare.*

În cadrul unora dintre așezările aparținând secolelor VIII-X, cercetate până în prezent în spațiul dintre Carpați și Dunăre, unele dintre construcțiile considerate ca 'deosebite' au fost interpretate ca 'ateliere' sau 'locuințe-atelier'. Ceea ce le scoate în evidență, este mărimea, existența sau nu a mai multor cuptoare sau vetre și prezența unei cantități oarecare de zgură de fier. Acest ultim aspect a constituit criteriul principal pentru încadrarea construcțiilor în categoria 'specială' a atelierelor. După cum se poate constata complexe considerate ateliere nu se individualizează prin caracteristici arhitecturale deosebite. Practic, dacă am face abstracție de cele câteva elemente de inventar care le califică pentru un statut 'privilegiat', nu am putea deosebi aceste complexe de cele considerate simple locuințe. Nici inventarul acestora nu este unul care să conțină suficiente elemente care să le recomande pentru o astfel de încadrare.

Activitățile cele mai frecvent legate de existența atelierelor sunt reducerea minereului de fier, prelucrarea ulterioară a acestuia și confecționarea recipientelor din lut. Din punctul de vedere al obținerii și prelucrării fierului există o demarcație între spațiile și instalațiile unde se obțineau luptele de fier și atelierelor în care acestea erau transformate în produse finite. Precizarea cât mai exactă a funcționalității spațiilor în care s-au desfășurat astfel de activități este destul de greu de realizat, pe de o parte datorită stadiului publicării, pe de altă parte datorită lipsei unor investigații pluridisciplinare care să completeze datele arheologice. Trebuie amintit însă și un amănunt important în economia subiectului și anume că poate cu excepția unui caz sau două, nu se cunosc cuptoare destinate sigur arderii ceramicii în spațiul dintre Dunăre și Carpați. Acest aspect este de natură a domoli unele tendințe ale unei părți a istoriografiei românești care susține o supremație tehnologică a locuitorilor 'autohtoni' ai acestui spațiu. Lipsa cuptoarelor poate să illustreze un stadiu al cercetării.

Siturile cele mai bine cercetate, care au dat un inventar arheologic bogat și diversificat, sunt așezările de la Bucov 'Tioca' și 'Rotari'. În cadrul acestora au fost identificate un număr de structuri

constructive a căror funcționalitate a fost legată de activități 'metalurgice'. Un astfel de complex este dependința nr. 2 de la Bucov 'Rotari', care datorită structurii interne și a inventarului arheologic rezultat a fost interpretată ca atelier pentru prelucrarea fierului (Comșa 1978: 48, fig. 31). Argumentele utilizate sunt descoperirea unei cantități mari de zgură, lupe de fier, cenușă și cărbune în zona centrală a construcției, alături de care se aflau diverse piese confecționate din fier (amnar, vârfuri de săgeți, o 'nicovală' de dimensiuni mici, o pilă și un ciocan) (Comșa 1978: fig. 34.1, 7, 10; 97.12, 13). Fiind vorba de o construcție de suprafață, forma și dimensiunea nu au putut fi precizate cu acuratețe. Un argument pentru o suprafață ceva mai mare a acestui atelier este poziția vetrei, instalație indispensabilă în procesul de prelucrare a fierului. Lupe de fier, zgură, bucăți de fier au fost descoperite și în apropierea altor două construcții de la Bucov 'Rotari' - dependințele nr. 4 și 5, în inventarul cărora există și fragmente de 'fluier' pentru foale (Comșa 1978: 48, pl. IX.1, 4, 5, 12). Despre aceste două complexe informațiile sunt minimale (nu există publicate planuri, fiind marcate doar pe planul general al sitului), deoarece nu au putut fi cercetate decât parțial.

În așezarea de la Bucov 'Tioca' două dintre locuințele adâncite au fost încadrate de către autoarea săpăturii în categoria atelierelor pentru prelucrarea fierului, este vorba de B12 și B5 (Comșa 1978: 49, fig. 8.4; 32). Din punct de vedere constructiv și al instalațiilor de foc acestea nu se diferențiază de construcțiile considerate locuințe. Din punct de vedere al inventarului arheologic, există o diferență vizibilă între cele două construcții. Inventarul lui B12 era extrem de sărac, fiind alcătuit din două nicovale și un cuțit din fier (Comșa 1978: fig. 34.9, 11). În ceea ce privește structura inventarului lui B5 acesta conține un număr relativ mare de fragmente ceramice alături de care au fost recuperate, o lupă de fier și un 'fluier' pentru foale (Comșa 1978: pl. IX.2, 16). Zgură, lupe și 'fluier' pentru foale mai sunt semnalate și în inventarul construcțiilor B15, B19 și C11, dar fără a exista alte indicii privind o posibilă utilizare a acestor spații ca ateliere. După toate probabilitățile, aceste piese se aflau în umplutura construcțiilor menționate anterior și aparține nivelului de după încetarea utilizării lor ca locuințe.

Ipoteza potrivit căreia unele ateliere au avut și destinație de locuință este greu de susținut, în primul rând datorită dimensiunilor relativ modeste ale acestora. Trebuie avut în vedere și faptul că locuința nu era destinată unei singure persoane ci unei întregi familii, fiind folosită și ca spațiu de depozitare pentru bunurile acesteia (haine, recipiente, hrană etc.). Structurile constructive de la Bucov 'Rotari', denumite generic de către Maria Comșa dependințe, cu scopul de a realiza o demarcație clară între acestea și locuințele propriu-zise, oferă argumente pentru existența la Bucov a unei delimitări evidente între spațiile destinate activităților meșteșugărești și cele destinate vieții private. De altfel, plasarea acestor dependințe în zonele marginale ale așezării vine să susțină această afirmație.

În așezarea de la Șirna este menționată existența unor cuptoare, aflate atât în exteriorul dar și în interiorul unor locuințe, care aveau, după opinia autorilor săpăturii, o destinație 'meșteșugărească', fiind puse în legătură cu activitatea de prelucrare a minereului de fier. Numărul și poziția acestor instalații destinate reducerii minereului de fier diferă de la un stadiu la altul al publicării, existând evidente neconcordanțe între informațiile publicate (Neagu 1985: 39-41; Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 55, 80, fig. 7, 32, 33).

Între complexe cercetate la Șirna, sunt menționate trei cuptoare de redus minereu de fier care au fost amenajate în interiorul unor locuințe (două în L39 și unul în L15) (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 80, fig. 7). În interiorul acestor locuințe, în apropierea cuptoarelor, au fost descoperite bucăți de zgură din fier. Cuptoarele de la Șirna sunt de tip 'cilindric' și funcționau pe baza unui curent de aer natural sau introdus cu ajutorul foalelor. Nu se precizează pe baza căror criterii au fost atribuite acestei perioade, având în vedere că la Șirna cuptoare de redus minereu de fier sunt semnalate și pentru așezările mai timpurii, care succed așezarea din secolele VIII-X.

În accepțiunea autorilor cele două locuințe menționate mai sus sunt considerate ca ateliere, cu toate că inventarul arheologic sau utilitățile identificate sunt insuficiente pentru a susține această ipoteză. Trebuie remarcat că despre cuptorul descoperit în L15 se menționează în alt capitol că ar fi fost utilizat pentru arderea ceramicii (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 51), ceea ce vine în contradicție cu cele afirmate anterior. Cu toate că nici ipoteza ca instalația din L15 să fi aparținut unui cuptor pentru ars ceramică nu este suficient argumentată, diametrul mare (2,70 m) al acestuia și existența unui perete interior care ar fi putut susține placa, care despărțea camera de ardere de cea de coacere ar putea constitui argumente în favoarea acestei ipoteze. Trebuie remarcat că și atribuirea celor trei cuptoare locuințelor L15 și L39 este discutabilă și ridică serioase semne de întrebare. Astfel, în locuința L15 există și un cuptor amenajat din pietre de râu, tipic pentru construcțiile adâncite ale secolelor VIII-X. Existența concomitent într-o construcție (chiar și una de dimensiuni relativ mari - 24,30 mp) a două instalații de foc, un cuptor casnic și unul cu diametrul destul de mare (2,70 m)

reduce spațiul util foarte mult. De altfel, chiar și autorul săpăturii recunoaște că nu a putut observa dacă cele două instalații au funcționat concomitent sau separat (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 51-2). Este posibil ca al doilea cuptor, fie că era destinat arderii ceramicii, fie reducerii minereului de fier, a fost amenajat și a funcționat ulterior locuinței L15.

Neconcordanțe în ceea ce privește relația dintre complexe se observă și în cazul locuinței L39, una dintre cele mai mici locuințe din punct de vedere al suprafeței (formă ovală, diametru de 2,60 m). Acestei locuințe îi sunt atribuite două cuptoare de redus minereul de fier (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 80, fig. 7), cu toate că dimensiunile nu o recomandă pentru a avea funcționalitatea de atelier. În alt capitol al monografiei siturilor de al Șirna, despre locuința L39 se menționează că 'suprapune două cuptoare de redus minereul de fier de formă circulară'. Coroborând informațiile privind relația dintre presupusele cuptoare de redus minereu și cele două structuri constructive, remarcăm că în ambele situații ele nu sunt contemporane și astfel este infirmată și ipoteza existenței unor 'ateliere metalurgice' la Șirna.

Un alt sit în care una dintre locuințe este considerată ca atelier este cel de la Bucu. Locuința adâncită B13 (Păunescu și Rența 2000: 12, fig. 5) a fost plasată de către autorii săpăturii în categoria atelierelor datorită descoperirii în umplutura acesteia a unei cantități mari de zgură de fier. Conform descrierii autorilor B13 a avut două faze de funcționare. Primei faze îi corespunde un cuptor care, după opinia celor care au realizat cercetarea, a avut utilitate metalurgică, deoarece în interiorul său dar și în apropiere au fost descoperite bucăți mari de zgură și lupe de fier. Și în a doua fază de utilizare a B13 se observă existența unei cantități mari de zgură de fier (în total a fost recuperată o cantitate de 50 kg de zgură), bucăți de lupe de fier, fragmente de tuburi din lut cu urme de metal (suflaie) (Păunescu și Rența 2000: 13, fig. 18.1, 2). Inventarul acestui complex și urmele de metal și zgură din structura cuptorului ne determină să considerăm că acesta a fost utilizat probabil ca atelier de fierărie.

Un cuptor (partea inferioară a acestuia) de formă aproximativ rotundă a fost descoperit la Alexandria 'Cărămidărie'. În interiorul lui au fost identificate pietre de mari dimensiuni, pământ ars și bucăți de zgură de fier, printre care se găseau fragmente ceramice specifice secolelor VIII-IX. Această structură a cuptorului a determinat descoperitorul să îi atribuie o utilizare pentru reducerea minereului de fier. O altă descoperire legată de prelucrarea fierului este cea de la Nanov 'Izvorul Rece II', de unde provine un vas de mari dimensiuni, umplut cu pietre arse și fragmente ceramice de dimensiuni mai mici, în apropierea căruia se afla o vatră simplă (Ciupercă și Mirea 2010: 115-62). În ceea ce privește situația de la Nanov 'Izvorul Rece II', aceasta are unele similitudini cu descoperirea de la Vadu Săpat, jud. Prahova. În locuința adâncită de aici (B2), au fost identificate, pe podea, trei recipiente de mari dimensiuni confecționate din lut, care erau umplute cu bucăți de lupe din fier (Diaconu 1978: 294, fig. 3, 5). Este posibil ca și la Nanov 'Izvorul Rece II' să avem o locuință care datorită lucrărilor din zonă nu a putut fi integral documentată. Legătura dintre cele două situații este dată de prezența vaselor de dimensiuni mari confecționate din lut, arse inoxidant (cenușii), decorate atât prin lustruire cât și prin incizie și umplute cu pietre sau bucăți de lupe de fier. Acest tip de descoperire nu are alte analogii până în prezent în spațiul extracarpatic. Există unele opinii potrivit cărora prezența unor pietre și/sau bucăți de zgură în interiorul unor astfel de vase ar fi legate de o metodă primitivă de prelucrare a fierului (a lupelor de fier), anterioară procesului efectiv de producere a pieselor finite (Teodor 1996: 19-20).

Alături de complexele prezentate mai sus, descoperirea de lupe, zgură sau bucăți de fier de diferite mărimi a fost considerată drept argument pentru o producție locală cel puțin pentru unele dintre piese. Zgură și bucăți de fier au fost descoperite în dependența nr. 2 (Comșa 1978: 48, pl. IX.13-15) și în apropierea dependențelor nr. 4 și 5 (Comșa 1978: 48, fig. 5) de la Bucov 'Rotari'; iar lupe de fier sunt semnalate în B5, B15, B19, C11 de la Bucov 'Tioca' (Comșa 1978: 50, pl. IX: 16). Lupe de fier întregi sau fragmentare au fost descoperite și în așezările de la Bucu (Păunescu și Rența 2000: 13), Dridu (Zaharia 1967: 94), Fetesti-Vlașca (Popa *et al.* 2003: 167), Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261, 2006: 196), Vlădeni-Popina Blagodeasca (în strat dar și în complexe) (Corbu 2006: 196), Vâlcele (Oprea și Corbu 2000: 62). Prezența bucăților de zgură de fier este semnalată la Bucu (Păunescu și Rența 2000: 13), Dridu (Zaharia 1967: 94), Ștefan cel Mare (Corbu 1997: 261), Mărculești-Viișoara (Diaconu 1958: 544), Țândărei (Păunescu și Rența 1992: 110), Vâlcele (Oprea și Corbu 2000: 62), Vlădeni 'Popina Blagodeasca' (Corbu 2006: 200), Surdulești (Măndescu 2008: 98), două bucăți de zgură de fier în B3 de la Alexandria 'Podul Nou' (Mitreă și Preda 1959: 178), dar și la Șirna (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 77-80). Alături de aceste deșeuri rezultate în urma prelucrării, mai sunt semnalate fragmente de la fluier pentru foale în dependențele nr. 2, 4 și 5 de la Bucov 'Rotari' (Comșa 1978: 48, pl. IX.1, 4, 5, 9, 10, 12), în B5, B15, B19, C11 și în strat de la Bucov 'Tioca'

(Comșa 1978: 50, pl. IX.2, 3, 6-8, 11) și un tub de foale la Bucu în B13 (Păunescu și Rența 2000: 12, fig. 18.3).

Din categoria obiectelor ce puteau fi utilizate în cadrul unor ateliere de fierărie pentru confecționarea sau repararea unor unelte sunt semnalate ciocane, pile și nicovale. Un ciocan din fier cu două capete și o pilă fragmentară au fost descoperite în apropierea dependinței nr. 2 de la Bucov 'Rotari' (Comșa 1978: 48, fig. 34.1, 10). O nicovală de dimensiuni mici este semnalată în inventarul dependinței nr. 2 de la Bucov 'Rotari' (Comșa 1978: 48, fig. 34.7); două nicovale în B12 de la Bucov 'Tioca' (Comșa 1978: 49, fig. 34.9, 11) și la Străulești (Panait 1978: 9). Pile au fost identificate în locuințele C11, B4 și C12 de la Bucov 'Tioca' și în dependințele nr. 2, 3 și 4 de la Bucov 'Rotari' (Comșa 1978: 51, fig. 34.1-6, 8).

Ipoteza obținerii lupelor de fier prin reducerea minereului de fier ce se găsește în albia râurilor este greu sustenabilă, deoarece aceste 'zăcăminte' au un conținut foarte slab de fier și ar fi fost necesare cantități mari de depuneri aluvionare. O ipoteză mai plauzibilă este aceea că luptele de fier erau procurate de comunitățile nord-dunărene din alte zone (interiorul arcului carpat¹, zona moravă etc.) și odată ajunse aici erau prelucrate în vederea obținerii de produse finite. În acest context cuptoarele de tipul celor cercetate la Șirna, Alexandria 'Cărămidărie' sau Bucu erau utilizate pentru transformarea lupelor de fier în diverse obiecte și nu pentru reducerea minereului de fier. Cuptoarele cercetate până în prezent puteau fi folosite pentru topirea deșeurilor de fier sau a uneltelor și armelor deteriorate, a căror utilizare nu mai era posibilă, pentru a se obține lupe sau lingouri de fier din care să fie confecționate noi obiecte.

Un aspect care ridică semne de întrebare este diferența mare între numărul și complexitatea uneltelor cu funcționalitate agricolă descoperite în cadrul așezărilor și cele care compun inventarul depozitelor de unelte și arme descoperite între Carpați și Dunăre. Fenomenul teaurizării pieselor din fier (arme sau unelte agricole) este strâns legat de embargoul impus de bizantini privind comerțul cu astfel de obiecte. În legislația bizantină se întâlnesc frecvent interdicții în ceea ce privește comercializarea fierului, dar mai ales a armelor și uneltelor confecționate din fier. Astfel, în *Bazilicalele* redactate în timpul împăratului Leon al VI-lea (887-893), se preia o prevedere mai veche din Codul lui Iustinian referitoare la comerțul cu 'barbarii', care printre altele interzicea comerțul cu fier (arme sau unelte, finite sau nu). De fapt, aceste prevederi privind 'embargoul' asupra fierului și a pieselor de armament, reprezintă o constantă a politicii economice a Imperiului Bizantin față de teritoriul aflat în 'măinile barbarilor' (pentru problema meșterilor și atelierelor vezi și Ciupercă 2007-2008: 140-2; Ciupercă și Măgureanu 2009: 151-2). Depozitele de unelte și/sau arme ar fi putut capăta la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea valoare de bunuri de 'prestigiu' (Canache și Curta 1994: 195-8).

Un fenomen care a fost legat de greutatea cu care se procura fierul, brut sau prelucrat, este cel al apariției depozitelor de unelte și/sau arme. Se observă o concentrare a descoperirilor de acest tip în apropierea subcarpaților din zona curburii - Dragosloveni, Răstoaca, Budești și Obrejița, jud. Vrancea (Comșa și Constantinescu 1969: 425-36; Paragină 1980: 71-87; Paragină și Constantinescu 1980: 71-89) și în apropierea Dunării - Curcani, Radovanu, jud. Călărași (Comșa și Gheannopoulos 1969: 617-22; Comșa și Deculescu 1972: 469-74) (Canache și Curta 1994: 220, fig. 4). În cea mai mare parte depozitele au fost descoperite în afara spațiului vreunei așezări, excepție făcând situația de la Bârlogu, jud. Argeș (Nania 1969: 117-31), unde depozitul poate fi pus în legătură cu o așezare aflată în imediata apropiere a locului descoperirii. O situație incertă este legată de descoperirea depozitului de la Ploiești Triaș, jud. Prahova² (Nestor 1943: 160-1; 1944: 29-31; Canarache 1950: 83-109). Și în acest caz este posibil ca depozitul să fi fost descoperit în apropierea unei așezări mai mult sau mai puțin contemporane.

O a doua categorie de complexe care pot fi legate de practicarea unor îndeletniciri meșteșugărești o constituie cuptoarele descoperite în exteriorul locuințelor, denumite impropriu cuptoare în aer liber. Descoperirea unor cuptoare sau vetre situate în exteriorul locuințelor este semnalată în 18 situri; utilitatea fiind explicată diferit de către autorii săpăturilor. Până în prezent au fost repertoriolate un număr de 35 de astfel de instalații, repartizate astfel: Alexandria 'Podul Nou' - două cuptoare (Mitrea și Preda 1959: 178), Bucov 'Tioca' - patru cuptoare (Comșa 1978: 39, fig. 27.1-3), Bucov 'Rotari' - un cuptor (Comșa 1978: 39, fig. 27.4), Bucu - un cuptor (Păunescu și Rența: 13), București 'Alba' - două vetre (Panait 1963: 111), Buftea - un cuptor (Mănucu-Adameșteanu și Mercan 2002: 51), Căscioarele 'Șuvița Hotarului' - un cuptor (Sârbu *et al.* 1996: 123), Căscioarele 'Suharnă' - cinci cuptoare (Sârbu *et al.* 1996: 124-5, fig. 144.2-4), Dulceanca IV - un cuptor (Dolinescu-Ferche 1992: 153), Însurăței - un cuptor (Sârbu și Vernescu 1999: 212-13, fig. 1), Măgura - un cuptor (Andreescu *et al.* 2006: 217), Olteni - trei cuptoare (Preda 1961: 507-8), Podari - un cuptor (Zirra

1959: 504), Șirna - patru cuptoare (Neagu 1985: 39-41, Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 55, fig. 32-3), Țândărei - două cuptoare (Păunescu și Rența 1992: 109), Vadu Anei - două cuptoare (Teodor 1998-2000: 136-7, pl. 6.a; 7.a-c), Vâlcele - două cuptoare (Oprea și Corbu 2000: 62, 64) și Vedea - un cuptor (Dolinescu-Ferche 1986: 204). Din punct de vedere al funcționalității lor, există mai multe opinii în funcție de elementele definitorii pentru fiecare dintre ele. În acest context, unele semne de întrebare le ridică cele două vetre semnalate la București 'Alba', despre care se menționează că aveau o formă rotundă și se adânceau cu 0,30 m față de nivelul de călcare al așezării din care făceau parte. Este posibil ca și acestea să fie tot cuptoare, dar datorită unor cauze diferite s-a păstrat doar partea inferioară a instalației.

Pentru cuptoarele descoperite în exteriorul structurilor de locuit se observă două modalități de amenajare, ambele întâlnite și în cazul instalațiilor de acest tip aflate în interiorul locuințelor. Un prim tip de cuptor este cel realizat prin săparea unei gropi de acces de dimensiuni variabile, după care într-unul dintre pereții acesteia se săpa cuptorul propriu-zis. Acest tip de instalație a fost documentat în așezările de la Alexandria 'Podul Nou' (Mitrea și Preda 1959: 178), Bucov 'Tioca' (Comșa 1978: 39, fig. 27.1-3), Bucov 'Rotari' (Comșa 1978: 39, fig. 27.4), Buftea (Mănușu-Adameșteanu și Mercan 2002: 51), Căscioarele - Șuvița Hotarului (Sârbu et alii 1996: 123), Căscioarele-Suharnă (Sârbu *et al.* 1996: 124-5, fig. 144.2-4), Însurăței (Sârbu și Vernescu 1999: 212-13, fig. 1), Olteni (Preda 1961: 507-8), Podari (Zirra 1959: 504), Țândărei (Păunescu și Rența 1992: 109), Vadu Anei (Teodor 1998-2000: 136-7, pl. 6.a; 7.a-c), Șirna (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 55) și Vedea (Dolinescu-Ferche 1986: 204). Al doilea tip de cuptor, mai puțin documentat, era amenajat prin săparea într-un mal (terasa cursului de apă în apropierea căruia se afla așezarea) situat în apropierea locuințelor. Astfel de cuptoare sunt menționate la Alexandria 'Podul Nou' (Mitrea și Preda 1959: 178) și Vâlcele (Oprea și Corbu 2000: 62, 64).

Chiar dacă aceste cuptoare se aflau în exteriorul locuințelor propriu-zise, ele nu se aflau în aer liber (așa cum se exprimă unii dintre cercetători) și aveau, probabil, un acoperiș pentru a proteja de intemperii atât instalația propriu-zisă, cât și pe cei care o foloseau. Cuptoarele erau utilizate probabil pentru cocerea pâinii sau în alte activități gospodărești, fapt explicabil dacă avem în vedere suprafețele relativ mici ale unora dintre locuințe. În aceste condiții este de presupus că cel puțin în perioadele calde unele dintre activitățile casnice se desfășurau în exteriorul locuințelor, poate chiar prin participarea celei mai mari părți a comunității. O altă posibilă utilitate a acestor instalații era aceea de ardere a ceramicii. În contextul în care pentru întreg teritoriul dintre Carpați și Dunăre, în secolele VIII-X, nu avem documentate cuptoare care să fie utilizate fără dubiu pentru arderea ceramicii, o astfel de ipoteză pare plauzibilă. Cantitatea relativ mare de ceramică descoperită, coroborată cu numărul mare de situri, ne determină să presupunem că este practic imposibil ca recipientele din lut să provină din centre de olărie aflate în zone învecinate. Este greu de crezut că întreaga cantitate de ceramică este rezultatul comerțului, mult mai plauzibilă este posibilitatea ca unele dintre cuptoarele identificate în exteriorul structurilor de locuit să fi fost utilizate pentru arderea recipientelor de lut. În situația în care nu avem documentate centre evidente de olărie în spațiul nord-dunărean, o ipoteză plauzibilă este aceea că meșteri itineranți mergeau din comunitate în comunitate, amenajau cuptoare cu dimensiuni relativ mici, în care se ardea un număr de vase potrivit nevoilor de moment ale respectivei comunități. După aceea meșterul își continua periplul către alte zone, revenind eventual în anul următor sau atunci când comunitatea avea nevoie de recipiente noi. Astfel s-ar putea explica și declinul tehnologic de la roata rapidă la cea înceată. Într-o astfel de situație utilizarea unor cuptoare de dimensiuni mai mici și care nu erau utilizate doar în acest scop pare posibilă (Musteață 2005: 70).

În paralel cu problema meșterilor și a activităților meșteșugărești trebuie urmărită și circulația monetară din acest spațiu. De cele mai multe ori prezența monedelor a fost strâns legată de un anumit tip de legături 'comerciale', de existența unor relații de schimb dintre acest teritoriu și Imperiul Bizantin. În condițiile în care statul bizantin se îndepărtează de zona Dunării scad și posibilitățile de influență politică și economică ale acestuia în zonă.

Din analiza circulației monedelor bizantine în spațiul nord dunărean în a doua jumătate a mileniului I se observă o întrerupere a pătrunderii acestora începând cu perioada domniei lui Constantin IV Pogonatul (Preda 1972: 389). Este cunoscut că în ultimele decenii ale secolului al VII-lea, în anii 679-680, au loc atacurile puternice ale triburilor bulgare împotriva statului bizantin și pătrunderea acestora la sudul fluviului. Apariția noului stat bulgar în partea de nord - est a Peninsulei Balcanice și recunoașterea acestuia în anul 681 de către Constantinopol, are ca urmări imediate întreruperea legăturilor dintre teritoriile nord dunărene și provinciile imperiului.

În cadrul secolului al VIII-lea descoperirile monetare sunt nesemnificative, putând fi semnalate decât câteva descoperiri izolate: un *folles* de la Tiberiu al III-lea, emis în anii 700-701 de la

Drobeta Turnu Severin (Mănucu-Adameșteanu 2003: 56, Oberlander-Târnoveanu 2002: 147, nota 194) și un *miliaresion* de la Leon IV (775-780), descoperit în 1936 la Tichilești, jud. Brăila (Mănucu-Adameșteanu 2003: 56; Dimian 1957: 197). Monedele de secol al IX-lea sunt ceva mai numeroase, dar nu reprezintă o reluare a circulației monetare. Astfel, avem o monedă de la Nichifor I (802-811), surfratată peste o emisiune de la Irina (797-802) descoperită la Șirna în anul 1992 (Olteanu, Grigore și Nicolae 2007: 168, fig. 16.5, 6), dar din păcate nu într-un complex închis. Spre sfârșitul secolului al X-lea se observă reluarea circulației monedelor bizantine, în majoritatea situațiilor sunt însă descoperiri întâmplătoare, fără a putea fi puse în legătură cu complexe de locuire. Din această perioadă se cunosc în special emisiuni de la Vasile II - Constantin VIII (976-1028), deci după reconquista bizantină din timpul împăratului Ioan Tzimiskes (Preda 1972: 380-1, 389).

Practicarea meșteșugurilor în cadrul așezărilor muntene din secolele VIII-X este evidentă și chiar dacă în unele situații nu este încă suficient documentată, aceasta reprezintă doar un stadiu al cunoașterii noastre. Amploarea și caracterul acestor îndeletniciri rămân însă un subiect neclarificat pe deplin. Principala întrebare este legată de tipul de producție care se realiza în spațiile cercetate. Comunitățile care au viețuit în acest teritoriu aveau o producție strict casnică sau una destinată schimbului? Activitatea care a atras atenția de la început a fost prelucrarea fierului, pe de o parte datorită numărului relativ mic de piese confecționate din acest material în cadrul așezărilor cercetate iar pe de altă parte datorită descoperirii unor elemente care conduc către existența unor spații destinate acestei activități.

Natura schimbului în perioada secolelor VIII-X este încă o problemă care nu este pe deplin elucidată. Practicarea unor meșteșuguri presupunea existența unor persoane care să dețină informația tehnologică, să o pună în practică și să o transmită mai departe. În lipsa unor centre specializate în care acest circuit să fie asigurat este dificil de identificat procesul prin care pe de o parte cunoștințele erau transmise din generație în generație, iar pe de altă parte se asigura fluxul tehnologic. În situația metalurgiei fierului nu trebuie exclusă posibilitatea ca fierul brut (lupele) să fi fost achiziționat din zone unde acesta putea fi exploatat cu ușurință, iar prelucrarea sa ulterioară să se realizeze în cadrul așezării, în funcție de necesitățile fiecărei comunități. O altă problemă care se ridică în această situație este proveniența meșterului și dacă o comunitate de tipul celor ale căror așezări au fost cercetate la Bucov, Șirna, Bucu etc. își permitea din punct de vedere economic să beneficieze de prestația permanentă a unui astfel de meșter. Nu trebuie exclusă posibilitatea ca un meșter să producă uneltele și ustensilele necesare mai multor comunități aflate într-o anumită zonă și de ce nu plasate de-a lungul unei căi de comunicații (râu).

Producerea recipientelor din lut (tehnologia olăritului) este un al doilea aspect extrem de important în economia zonei. În contextul în care inventarul arheologic este constituit în cea mai mare parte din această categorie de artefacte se constată o lipsă a cuptoarelor tipice necesare arderii produsului final. Ipoteza existenței unor meșteri itineranți și nu a unor centre specializate, poate fi o explicație plauzibilă, care însă urmează a fi confirmată pe deplin de cercetările viitoare.

În afară de aceste două sectoare esențiale în cadrul meșteșugurilor mai mult sau mai puțin dezvoltate alte îndeletnici par a avea o utilitate strict casnică, fără a depăși cadrele comunității. Torsul, prelucrarea pieilor, a osului dar și a altor resurse naturale precum și tâmplăria sunt ocupații a căror prezență a fost documentată în mai toate așezările cercetate până în prezent. Ponderea acestora precum și nivelul tehnologic sunt însă în acest stadiu greu de evaluat.

În general comunitățile umane au folosit în mare parte resursele naturale, dar nu avem cadrele pentru a considera că în această perioadă putem vorbi de comunități specializate într-un anume meșteșug și care au constituit astfel centre specializate. Relații între comunități în ceea ce privește schimbul de produse este indiscutabil, dar acesta nu depășea nivelul trocului cu surplusul de resurse. Cercetările viitoare, precum și publicarea materialelor provenind din săpături mai vechi ar putea aduce informații noi și în acest domeniu.

Note

¹. Procurarea fierului din zonele metalifere aflate în interiorul arcului Carpatic era posibilă în contextul exercitării controlului minelor de sare din Valea Mureșului și al căilor de comunicație de către călăreții bulgari.

². Despre structura și datarea depozitului de unelte de la Ploiesti Triaj vezi: Ciupercă 2011: 271-88.

Bibliografie

- Andreescu, R.R., Bălășescu, A., Haită, C., Moldoveanu, K., Radu, V., Lazăr, C., Mirea, P., Zaharia, P., Feleagă, R., Crăciun, I., Bailey, D.W., Mills, S., Jones, G. și Reeves, J. (2006) 'Măgura, com. Măgura, jud. Teleorman, punct: Buduiasca, TELEOR 003', în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: campania 2005: a XL-a Sesiune Anuală de Rapoarte Arheologice, Constanța, 31 mai-3 iunie 2006*, pp. 216-18, București: CIMEC.
- Canache, A. și Curta, F. (1994) 'Depozite de unelte și arme medievale timpurii de pe teritoriul României', *Mousaios* IV(1): 179-221.
- Canarache, V. (1950) 'Unelte agricole pe teritoriul R.P.R. în epoca veche', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 2(2): 83-109.
- Ciupercă, B. (2007-2008) 'Teritoriul nord-dunărean în strategia economică și politică a imperiului romano-bizantin în secolul al VI-lea p. Chr.', *Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova* III-IV(11-12): 125-40.
- (2011) 'Câteva observații privind depozitul de unelte descoperit la Ploiești-Triaș (jud. Prahova)', în A. Măgureanu și E. Gál (ed.) *Între Stepe și Imperiu*, pp. 271-88, București: Ed. Renaissance.
- Ciupercă, B. și Măgureanu, A. (2009) 'Unele observații asupra problemei tiparelor din secolele V-VII descoperite în spațiul extra-carpatic', *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 1: 149-58.
- Ciupercă, B. și Mirea, P. (2010) 'Sud-vestul Munteniei în secolele VIII-X', *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 2: 115-62.
- Comșa, M. (1978) *Cultura materială veche românească. (Așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești)*, București: Ed. Academiei RSR.
- Comșa, M. și Constantinescu, Gh. (1969) 'Depozitul de unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperit la Dragosloveni (jud. Vrancea)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 20(3): 425-36.
- Comșa, M. și Gheannopoulos, E. (1969) 'Unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Radovanu', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 20(4): 617-22.
- Comșa, M. și Deculescu, C. (1972) 'Un depozit de unelte și arme descoperit la Curcani', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 23(3): 469-74.
- Corbu, E. (1997) 'Așezarea medievală timpurie de la Ștefan cel Mare, punctul Feteasca (jud. Călărași), secolele IX-X', *Pontica* XXX: 259-76.
- (2006) *Sudul României în evul mediu timpuriu (secolele VIII-XI). Repere arheologice*, Brăila: Ed. Istros.
- Diaconu, Gh. (1978) 'Sondajul arheologic de la Vadu Săpat (secolul VIII)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 29(2): 291-302.
- Diaconu, P. (1958) 'Săpăturile arheologice de la Mărculești-Viișoara', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 543-6.
- Dimian, I. (1957) 'Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.', *Studii și Cercetări de Numismatică* 1: 189-216.
- Dolinescu-Ferche, S. (1992) 'Habitats des VIe et VIIe siècles de notre ère a Dulceanca IV', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle Série* XXXVI: 153-77.
- (1986) 'Cercetări arheologice din comuna Vedea (județul Teleorman)', *Materiale și Cercetări Arheologice* XVI: 202-7.
- Măndescu, D. (2007-2008) 'Arheologia Mileniului I în Argeș. Stadiul actual și perspectivele cercetării', *Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova* III-IV(11-12): 89-110.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh. (2003) *Monede bizantine din colecțiile Muzeului Municipiului București*, București: Ed. Tipografia Cassandra.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh. și Mercan, C. (2002) 'Aspecte ale culturii materiale vechi românești în lumina descoperirilor de pe teritoriul orașului Buftea (sec. X-XI)', *București* XVI: 50-7.
- Mitrea, B. și Preda, C. (1959) 'Săpăturile de salvare de la Alexandria', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 175-81.
- Musteață, S. (2005) *Populația spațiului pruto-nistrean în secolele VIII-IX*, Chișinău: Ed. Pontos.
- Nania, I. (1969) 'O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu la Bârlogu, comuna Negrași, județul Argeș', *Muzeul Pitești - Studii și Comunicări* 2: 117-31.

- Neagu, N. (1985) 'Cuptoare de redus minereul de fier descoperite la Șirna-judeșul Prahova', *Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova* II: 39-44.
- Nestor, I. (1943) 'Raport asupra cercetărilor și săpăturilor arheologice de la Ploiești Triaj-Prahova și de la Sărata Monteoru-Buzău', *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, pe anul 1942*: 160-1.
- (1944) 'Raport asupra cercetărilor și săpăturilor arheologice de salvare făcute la Ploiești-Triaj și Brazi între 21 octombrie și 7 noiembrie 1942', *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943*: 29-31.
- Oberlander-Târnoveanu, E. (2002) 'La răscruce de vremuri. Tranziția de la antichitate la Evul Mediu Timpuriu în zona Porților de Fier ale Dunării. Un punct de vedere numismatic', *Cercetări Numismatice* VIII: 121-72.
- Olteanu, Șt., Grigore, N. și Nicolae, V. (2007) *Comunitatea sătească de Șirna, județul Prahova (secolele II-X d. H.), în lumina izvoarelor arheologice*, București: Ed. Mașina de Scris.
- Oprea, V. și Corbu, E. (2000) 'Considerații privind așezarea medieval-timpurie (secolele IX-X) de la Vâlcele (jud. Călărași)', *Ialomița* III: 62-5.
- Panait, P.I. (1963) 'Săpăturile de la Bucureștii Noi din 1960, Sectorul Alba', *Cercetări Arheologice în București* I: 104-38.
- (1978) 'Vlășia, formațiune politică?', *Izvoare arheologice bucureștene*, București: 8-11.
- Paragină, A. (1980) 'Un nou depozit de arme și unelte din feudalismul timpuriu descoperit pe teritoriul județului Vrancea', *Studii și Comunicări. Focșani* 2: 71-87.
- Paragină, A. și Constantinescu, Gh. (1980) 'Descoperiri arheologice din secolele IX-XI pe teritoriul localității Budești (județul Vrancea)', *Studii și Comunicări. Focșani* 3: 71-89.
- Păunescu, A. și Rențea, E. (1992) 'Cercetări arheologice la Țândărei, jud. Ialomița', *Cercetări Arheologice* IX: 109-10.
- (2000) 'Așezarea medieval timpurie de la Bucu, jud. Ialomița (II)', *Arheologia Medievală* III: 11-36.
- Popa, R., Matei, Gh., Nițulescu, V.Șt. și Rența, E. (2003) 'Așezarea medievală timpurie de la Fetesti-Vlașca, județul Ialomița' în D. Marcu Istrate, A. Istrate și C. Gaiu (coord.) *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context European*, pp. 163-75, Cluj.
- Preda, C. (1961) 'Săpăturile de salvare de la Olteni', *Materiale și Cercetări Arheologice* VII: 503-12.
- (1972) 'Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 23(3): 375-415.
- Sârbu, V. și Vernescu, M. (1999) 'Descoperiri getice și din evul mediu timpuriu la Însurăței, jud. Brăila', *Istros* IX: 211-21.
- Sârbu, V. (coord.); Damian, P., Damian, O., Alexandrescu, E., Pandrea, S., Safta, E. și Niculescu, A. (1996) *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu, milenii I î. Hr. - I d. Hr. (Observații asupra unor habitate de pe malurile Lacului Greaca)*, Brăila: Ed. Istros.
- Teodor, D.Gh. (1996) *Meșteșugurile la nordul Dunării de Jos în secolele IV-XI d. Hr.*, Iași: Ed. Helios.
- Teodor, E.S. (1998-2000) 'Așezări din evul mediu timpuriu de la Vadu Anei', *Cercetări Arheologice* XI(1): 125-70.
- Zaharia, E. (1967) *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria poporului român*, București: Ed. Academiei RSR.
- Zirra, V. (1959) 'Cercetări feudale timpurii la Ileana-Podari', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 501-9.

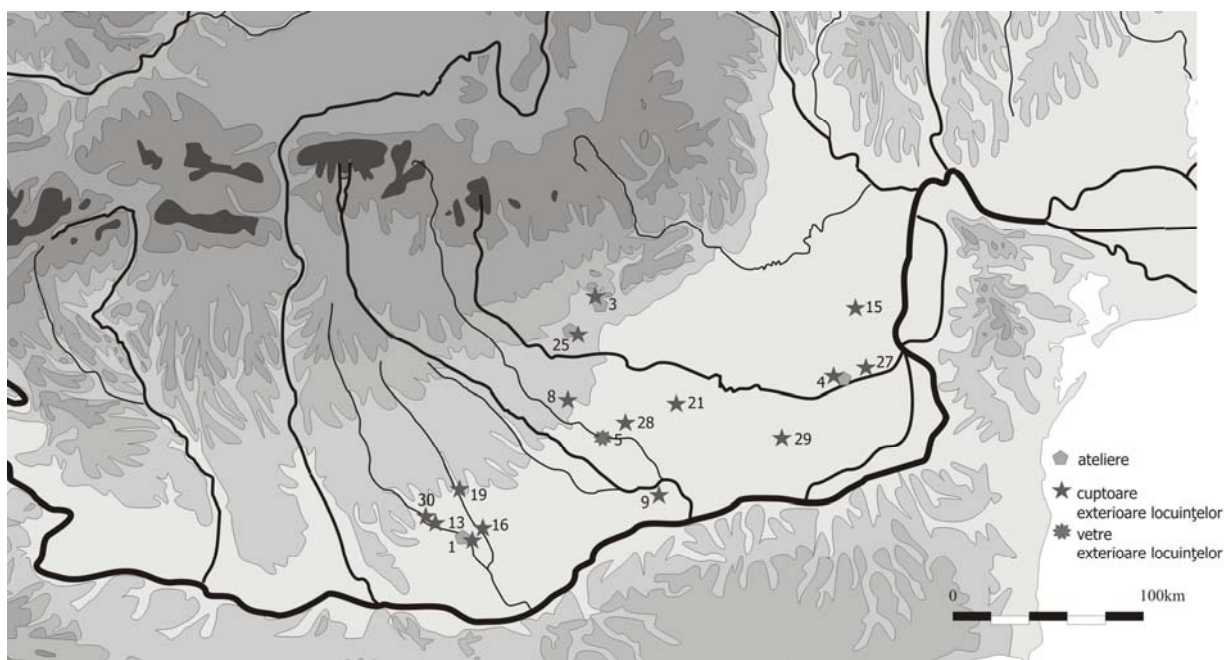

Figura I. Cartarea siturilor în care au fost cercetate ateliere și instalații exterioare locuințelor.
The sites where workshops, housing and outdoor facilities have been discovered.

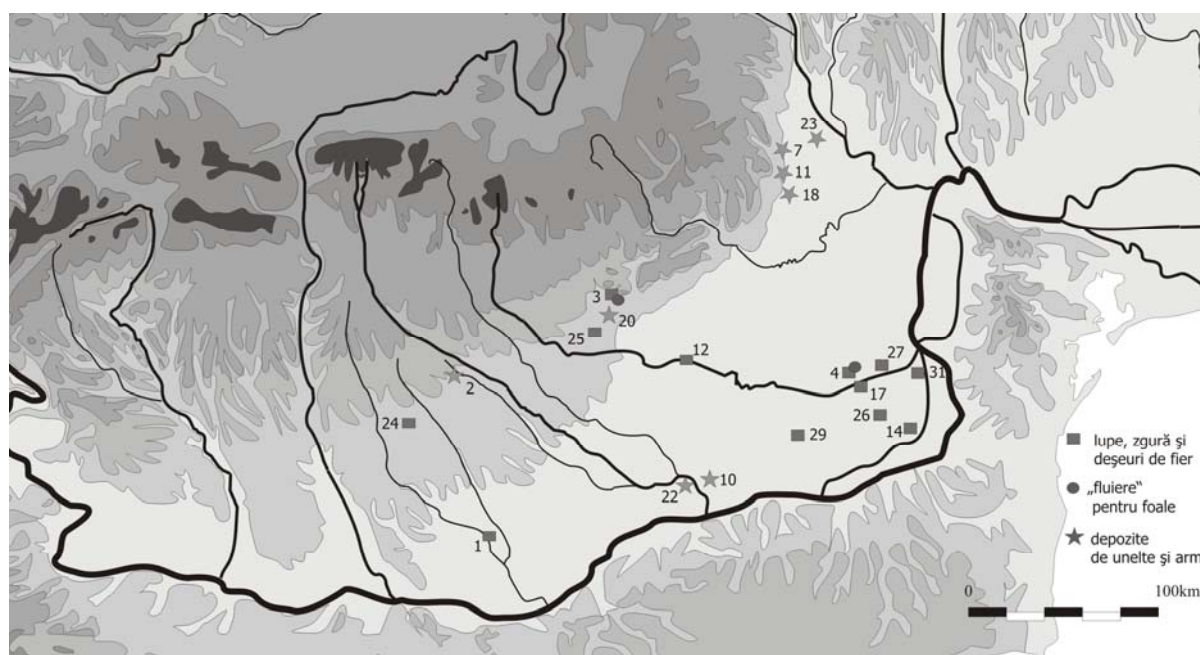

Figura II. Cartarea siturilor în care au fost descoperite lupe, zgure și deșeuri din fier, 'fluier' pentru foale și depozite de unelte și arme.

The sites where iron ingots and waste slag (■), 'whistles' for bellows (●), weapon and tool deposits (★) have been discovered.

1. Alexandria; 2. Bârlogu; 3. Bucov ('Tioca' și 'Rotari'); 4. Bucu; 5. București-Alba; 6. București-Străulești 7. Budești;
8. Buftea; 9. Căscioarele; 10. Curcani; 11. Dragosloveni; 12. Dridu; 13. Dulceanca; 14. Fetești 15. Înșurăței; 16. Măgura;
17. Mărculești-Viișoara; 18. Obrejița; 19. Olteni; 20. Ploiești Triaj; 21. Podari; 22. Radovanu; 23. Răstoaca;
24. Surdulești; 25. Șirna; 26. Ștefan cel Mare; 27. Țândărei; 28. Vadu Anei; 29. Vâlcele; 30. Vedea; 31. Vlădeni

Lista siturilor care sunt reprezentate în hărți.
Sites represented in the maps.